

Přepisy

J.E. Ramiro Cibrian

Pane prezidente, dámy a pánové, vážení přítomní!

Je pro mne velkou ctí, že zde na shromáždění tak významných hostů dnes zastupuji Evropskou komisi. Jak víte, v procesu rozšíření jsme dospěli ke klíčovému období. Po uzavření přístupových jednání a podepsání smlouvy o přistoupení bude tento proces v červnovém referendu vystaven klíčové zkoušce veřejného mínění. Na Maltě, ve Slovinsku, v Maďarsku a v Litvě lidé valnou většinou další evropskou integraci uvítali. V České republice vše nasvědčuje tomu, že se zde situace vyvine podobně. Argumentoval bych tím, že Češi se již chopili větších příležitostí, které jim přinesl proces rozšíření.

Myslím, že se všichni shodneme na tom, že zásadní součástí tohoto procesu byl vznik pluralistické a živoucí občanské společnosti v České republice. Společnost může být přebudována a zreformována jedině zdola. Nejlepším základem, který může demokracie a právní stát mít, je otevřená občanská společnost.

V této spojitosti bych chtěl vzdát hold zejména prezidentu Václavu Havlovi a práci Fora 2000. Tím, že jste celé zemi po roce 1989 udal jasně vedení a směr, poskytl jste vzor, jak dojít k otevřené demokratické společnosti, o níž usilovalo tolik vašich spoluobčanů. Váš příklad jako dramatika i jako prezidenta spolu s vaší prací pro Forum 2000 ukázal nezbytnost morální obrody jedince a s ním i české společnosti. Svou prací a veřejnými projevy jste rovněž předvedl sílu jasného jazyka jako nástroje jasného myšlení.

Dovoluťe ocitovat několik vašich slov, které jste pronesl v roce 1999, protože se domnívám, že obsahují důležitou pravdu. Řekl jste, cituji: „Jde o velmi výrazné poznání, že opravdový smysl má jen taková politika, které předchází svědomí.“ Věřím, že tato slova mohou sloužit jako motto pro Evropu, kterou se snažíme vybudovat.

Milí přátelé, toto je samozřejmě velmi seriózní setkání, ale dovoluťe mi říct Vám pár nepříliš vážných věcí. Evropa a Evropská unie jsou samozřejmě velmi důležité, ale neměli bychom ztrácet smysl pro humor. Toto bude můj jediný příspěvek k dnešní debatě. Jsou to dvě anekdoty a slibuji, že poté se již v během debaty o slovo nepřihlásím. První z těchto nepříliš vážných věcí je pravdivá. Skutečně se stala. Když před několika lety přibyl do Evropské unie jeden stát, měl svého velvyslance a také velvyslancova asistenta—mimochodem tento asistent je nyní členem Evropské komise—tolik Vám mohu prozradit, aniž bych udával jména.

Takže onen asistent se velvyslance zeptal: “Samozřejmě, pane velvyslance, že dostáváme od státu pokyny, jak v jednotlivých záležitostech hlasovat. Ale co se stane, když budeme muset o něčem hlasovat, aniž bychom od státu předem dostali pokyny?” Velvyslanec mu na to dal velmi zajímavou radu: “Podívejte, v tom není vůbec žádný problém. Podívejte se, jak hlasuje členská země X, kterákoli země, a prostě hlasujte opačně. A budete si jist jednou věcí: budete-li vy a země X hlasovat stejně, jedna věc je naprosto jistá—jeden z Vás dvou udělal chybu.”

Říkám to, jelikož tato historka svým způsobem vymezuje naši debatu. Kolikrát slychávám názory proti Evropské unii z obou radikálních okrajů politického spektra. Tak odlišná vidění světa...a tak si říkám, že jeden z nich se pravděpodobně mýlí, a že se třeba mýlí oba.

Ta druhá anekdota není historická a není pravdivá. Ale je také velmi zajímavá, jelikož se vztahuje ke členství v Evropské unii.

Dvě britské dámy jsou pozvány—promiňte mi, že musím být konkrétnější, protože toto se může stát pouze ve Velké Británii—na aristokratický večírek. Jedna z nich kritizuje absolutně všechno: „Tento zámek je skutečně nevkusný...ty dekorace, ten sevis...“ Po chvíli jí ta druhá, která má zřejmě více rozumu, odpoví: “Ano, má drahá, a ten dort je také příliš malý...”

Domnívám se, že toto se také vztahuje k Evropské unii. Když slyším tolik kritiků, kteří říkají “tohle je špatně a tamto je špatně”, tak si říkám, že velikost dortu v Evropské unii je také malá. Nicméně to je vše, čím jsem chtěl přispět. Nemám, co bych dodal, a rád bych předal slovo vážnějším a důležitějším příspěvkům.

Jan Urban

Velice děkuji za nás všechny Jeho excelenci Ramiro Cibrianovi za velmi příjemné a odlehčené zahájení naší panelové diskuse. Než představím dalšího řečníka, dovoluťe, abych vzpomněl jedněch včerejších nejmenovaných v azbuce tištěných novin, kde byla otištěna rozsáhlá diskuse o tom, jak většina jednoho evropského města odmítla slavit 750. výročí založení tohoto města. Neboť tehdy to bylo město německé a

teď je to město jiné. I my u nás máme některé mrtvé, kteří platí víc, než ti ostatní, přestože všichni mrtví jsou mrtví..., a mrtví Evropané. Kam kráčíš, Evropo? Jaká bude Evropa jako domov? Jaká bude Evropa navenek a kam kráčí?

Příštím řečníkem je Václav Havel, kterého nemusím, a nechci, představovat. Pane prezidente, vašich deset minut...

Václav Havel

Dámy a pánové, vážení přítomní!

Dovolte mi, abych jako ten, který stál u zrodu Fora 2000 před mnoha lety, vás co nejsrdečněji a dojat tím, že to Forum tak dlouho existuje, uvítal na této rozpravě.

Panu Cibrianovi děkuji za hezká slova na moji adresu. Já nemám připraven žádný projev. Já se pokusím zrekapitulovat několik myšlenek, které jsem bezpočtukrát řekl v různých projevech. Asi to bude čtyři až pět myšlenek. Kdybych náhodou mluvil příliš dlouho, slíbil mi Jan Urban, že do mě drcne.

První věc: Je Evropa jedno politické těleso, jedna politická entita? Nebo není? Já mám ten dojem, že Evropa díky tisícům různých historických pohybů, dějů a okolností v podstatě je jedním politickým tělesem. Možná to souvisí i s tím, že je poměrně malá, ale je propojena s ohromným kontinentem asijským a africkým, a z druhé strany je oceán. A když jedni utíkali před druhými nebo hledali nové místo, tak nakonec skončili v té Evropě a dál nemohli. Proto možná má ta Evropa tak nesmírně bohaté dějiny, tak složitou strukturu různých tradic duchovních, složitou strukturu různých národů a kultur a obyčejů a podobně. Je to neobyčejně členitý prostor a přitom je v něm koncentrováno tolik lidí a ten prostor je v podstatě malý, to si přiznejme.

Nutně ze samé povahy věci to vždycky muselo být více méně jedno politické těleso, byť nesmírně bohatě strukturované. Podíváme-li se na dějiny Evropy, jsou to vlastně dějiny pokusů o vybudování menších či větších říší, které obepnou část kontinentu nebo se třeba pokusí ho obepnout i celý. Jsou to zápasy mezi těmi říšemi. A bylo mnoho respektabilních pokusů promítnout ten fakt, že se jedná o jedno politické těleso, do nějakého státního útvaru nebo do nějaké podoby soustátí. Ale všechny ty pokusy měly jedno společné – byly více či méně založeny na násilí a na převaze. Prostě ti silnější organizovali Evropu těm slabším – do jisté míry je ovládali, do jisté míry jim vnucovali své představy.

Evropskou unii na tomto historickém pozadí cítím jako první pokus, a je to opravdu pokus gigantický, respektabilní a plný rizik, o kterém se přesně neví, jak bude pokračovat nebo jak dopadne. Je to, zdá se mi, první pokus toto politické těleso zorganizovat cestou jednání, cestou mírovou, demokratickou, založit ho na principu vzájemného respektu, na demokratických mechanismech. Od prvního vznikání evropské integrace po druhé světové válce jsme, navzdory všem dramatickým věcem a rozdělení Evropy a bipolárnímu rozdělení světa, byli svědky relativního míru v Evropě. Pravděpodobně na tom integrace měla velkou zásluhu.

Je to tedy takto veliký a významný pokus a připadá mi nesmírně krátkozraké a zpuštěné vůbec připustit si myšlenku, že se ho vůbec nemusíme účastnit. Tomu prostě nerozumím. To se vždycky může v tisícero směrech obrátit jen a jen proti nám. To je první myšlenka.

Druhá, k tomu snad patřící poznámka: samozřejmě, že toto zvláštní soustátí, které já se osobně bojím nazývat federací, konfederací, unií a vůbec používat kterýkoliv z těchto tradičních termínů, protože jde o cosi opravdu nového, jakkoliv se bude vyvíjet, mělo by být v každém případě velmi opatrné na to, aby respektovalo identitu svých vlastních součástí. Neboť v tom je právě ten vtip celého procesu, že vzniká těleso jediné, ale bohatě strukturované a založené na vzájemném respektu. To znamená, že ve struktuře samotných orgánů musí být jakýmsi způsobem zohledněno jejich rozhodování nejen tím, jak jsou jednotlivé země velké či hospodářsky a politicky silné, ale musí být zohledněna i identita, byť by to byla identita národa malého a nepříliš rozvinutého. Tuto myšlenku jsem již rozvíjel do různých konkrétních představ o struktuře evropských institucí.

Druhá poznámka: Často se mluví o tak zvané ztrátě státní suverenity. Ta věc vyvolává na mé tváři lehký úsměv. My žádnou suverenitu v podstatě nemáme. Vždyť v tomto globalizovaném světě – a v tuto chvíli se vůbec nepokouším analyzovat či hodnotit dvojsmyslnost toho celého civilizačního pohybu, jehož jsme svědky – pouze konstatuji, že v tomto globalizovaném světě nemůže stát ležící uprostřed tak rozvinutého prostředí jako je Evropa mít nějakou totální suverenitu.

Vždyť se podívejte: Politik chce demonstrovat své vlastenectví – řekne, že bude jezdit autem Škoda, ale nedodá, že to je Volkswagen. My nevíme, jestli vodovod, který nám přivádí do koupelny vodu, nepatří

nějakým arabským šejkům – což mně vůbec nevadí, hlavně že ta voda, co přitéká, je čistá... My budujeme průmyslové zóny, kde jako děvka nabízíme kus své domoviny, své krajiny, své země nějakým cizím zájemcům. Místo, abychom zvelebovali jsoucí průmyslová předměstí, tak zabíráme dál a dál hezkou zemi, budujeme tam vodovody pro kohosi, kdo pak bude tady působit. Ti hokejisté například: člověk už neví, zda hrají za Gambrinus, Škodou či Coca-Colu, proti komu hrají, a už vůbec neví, komu patří... V tomto světě mluvit o jakési hrdé státní suverenitě a nepostupování kompetencí někam jinam mně připadá lehce absurdní. Musíme svět vzít na vědomí, reflektovat ho a nalézt v něm své důstojné místo. Tvářit se, že není, je absurdní. Ten nejizolovanější diktátorský režim, jaký si lze představit, je též součástí tohoto světa a též v něm nejdůležitější podniky patří někomu jinému.

Já se domnívám, že vše, co je výhodné řešit ve větším prostředí, než je třeba stát, má být v tomto prostředí řešeno. Nemáme se trápit otázkou suverenity. My se máme trápit spíše otázkou důstojnosti vlastního chování, jakýmsi samozřejmým sebevědomím. A toho já nalézám pramálo – a jeho nedostatek se nevykompenzuje siláckými řečmi o jakési suverenitě, kterou nám zlá Brusel chce odejmout.

On totiž existuje již po několik staletí dosti silný vztah k ideji národního státu. Do jisté míry se však z té ideje začíná stávat trochu již předmět kultu na jedné straně a jakási starožitnost na straně druhé. Já mám dojem, že pomalu končí éra, kdy nejvyšší hodnotou všeho byl národní stát. Samozřejmě, že národní státy existují a budou existovat dál – doufejme, že budou vzkvétat a budou demokratické. Ale v mnohovrstevnaté lidské přítomnosti na této zeměkouli je to pouze jedna rovina. Je rovina obce, zaměstnání, regionu a mnoho dalších rovin a existuje i rovina jakýchsi nadstátních regionů. Můžeme pozorovat, jak právě díky globalizačním procesům stále nabývají na významu větší regionální svazky, které se tvoří a kam se přesouvá část kompetencí či rozhodování z národních států.

Ono to má však své i jiné důsledky. Vzpomínám si, že jsem v kanadském parlamentu použil takový bonmot, který tam měl dost velký úspěch. Říkal jsem, že stát je dílo lidské a člověk je dílo boží. Chtěl jsem tím zdůraznit, že mohou být extrémní situace, kdy respekt k lidským právům a svobodám převáží nad respektem k státním útvarům. To byla další poznámka.

Nemám rád, když se některé problémy, které jsou zamotané a složité, zjednodušují tím, že se ‚etnizují‘. Celý amerikanismus je z velké části zkratkovitým způsobem myšlení. Je to simplifikace, protože je to snadněji srozumitelné. ‚Etnizovat‘ všechny problémy nadnárodních společností – už jenom ten název nadnárodní říká, že to nejsou společnosti jenom americké – globální problémy, ta ohromná nebezpečí, ty rozpory, které existují, svádět všechno na Ameriku, mně připadá velmi nebezpečné. Vždyť to, co kritizujeme jako amerikanismus, existuje na celé zeměkouli. Dokonce i ty prapůvodní počátky novověkého technického a vědeckého rozmachu nejsou vůbec v Americe, ale jsou v Evropě. Vždyť to je jen rozvinutým kusem našeho evropanství a to celé obepíná naši zeměkouli. Můžeme vidět lidi v týchž džínách poslouchat tutéž hudbu a sedět v přízemí týchž mrakodrapů v Singapuru, Hongkongu či v Los Angeles.

Podobně si myslím, že je stejnou simplifikací říkat, že Evropská unie je zdroj byrokratismu. Byrokratismus mě nesmírně rozčiluje a vadí, a to byrokratismus český, evropský, americký a jakýkoliv. Opět je to součástí obecného civilizačního vývoje, a to jeho velmi nebezpečná součást. Všimněme si například, jak roste počet těch, kteří nic netvoří a pouze něco zprostředkovávají. Mezi něž patří i byrokracie a různé instituce na byrokracii navazující. To je opět problém obecnější. Vyznat se kupříkladu ve spleti českých zákonů je možná náročnější, než se vyznat v právu evropském. Opět je to zjednodušení podobné svádění všeho na Ameriku.

Ted' má poslední myšlenka – ta se týká globálního vývoje: Pakliže jsou opravdu jeho prapůvodní zdroje v této naší části světa, v Evropě – a posléze to přerostlo v euroamerickou civilizaci, v tak zvaný Západ, a pak to vtisklo svoji podobu celé zeměkouli, a jestliže to má své nebezpečné rysy, svou dvojsmyslnost – nespočívá perspektivní úkol Evropy právě v tom toto celé jako první zreflektovat a nikoliv vyvážet do světa pomocí násilí, jako to Evropa dělala v éře kolonialismu, kdy vyvážela svou kulturu a své náboženství násilím do jiných kontinentů? Vyzařovat příkladem. Být inspirací v tom, že lze ctít krajinu, že lze ctít životní prostředí, lze nadřadit kvalitu života kvantitě, že nepřetržitý růst hrubého domácího produktu není tak důležitý jako aby se lidem hezky žilo v hezkých městech. Je tisíc a jedna věcí, které je možno dělati lépe – a nepodléhat té strašné diktatuře konzumu a reklamy – umět šetřit energií, atd. To všechno lze. A kdo jiný by s tím měl začít, než ten, kdo byl kdysi u zrodu těchto dvojsmyslných dějinných pohybů. Není v tom, kladu otázku, velký úkol Evropy na další desetiletí?

Děkuji vám za pozornost!

Jan Urban

Děkuji prezidentu Václavu Havlovi za více než čtyři myšlenky, které slíbil. Nemůže být lepším řečníkem,

který by následoval po Václavu Havlovi, než profesor Graham Avery, který je – doufám, že mi promine – jistou starozitností sám. Je málo lidí v Evropě, kteří s Evropskou komisí spolupracují již od roku 1973. Není to samozřejmě jediná jeho kvalita. V programu si můžete přečíst, že pracuje v centru Roberta Schumana při Institutu Evropské univerzity ve Florencii a je jedním ze služebně nejstarších poradců Evropské komise pro cokoliv týkajícího se komplexního procesu rozšiřování Evropské unie. Jestliže stát je dílem lidským a člověk dílem božím, jak řekl Václav Havel, pak Graham Avery je asi tím nejlepším autorem, který by mohl říci, čím že to dílem je Evropská unie. Ale to berte prosím jako vtip... Prosím profesora Grahama Averyho, aby zahájil svých deset minut.

Graham Avery

Děkuji Vám za pozvání na Forum 2000. Ano, v Bruselu pracuji již od roku 1973 a vlastně poprvé jsem se tam vyskytl jako opravdu mladý člen britského vyjednávacího týmu ohledně vstupu do Evropské komunity. Takže jsem byl u venkovních vrátek tak, jako jste teď vy. Měl jsem tu čest se zúčastnit jednotlivých fází rozšiřování Evropské unie. A loni jsem z Bruselu uprchl do Florencie, na Institut Evropské univerzity, kde jsem pomáhal Wimu Kokovi, bývalému premiérovi Nizozemska, s vypracováním zprávy o rozšíření Unie. Tato zpráva je Vám všem k dispozici vzadu této konferenční místnosti. Wim Kok zde vlastně byl během přípravy této zprávy a vedl zde několik zajímavých diskusí, zde v České republice.

Dovolte mi pár slov k mé vlastní identitě. Chtěl bych říct, že moje národnost není anglická, ale velšská. Mám britský pas a evropské občanství. A tyto tři identity spolu nejsou v konfliktu, ale doplňují se. V Evropské unii jako v instituci nezastupuji Velkou Británii. Ale to, co do Bruselu přináším, jsou mé zkušenosti a znalosti ze země, ve které jsem vyrostl. V Evropě nepracuji proti Británii, jelikož silně věřím, že dobrá evropská politika je v zájmu mé země. Tak to by bylo ohledně mé identity. A pokud byste chtěli, mohl bych říct několik slov ve velštině, což by způsobilo problémy s tlumočením.

Chtěl bych říci, že naprosto každé rozšíření Evropské unie se setkalo se závažnými debatami ohledně velkých otázek Evropy, ohledně existenciálních otázek evropské integrace. Těch otázek, které při běžném životě v Evropské unii kolikrát chceme odsunout na stranu nebo na ně úplně zapomenout. A ty velké otázky jsou následující: Co chceme my Evropané společně dělat? Tato otázka se týká politiky, kterou chceme, aby Evropa vedla. Jak to chceme společně dělat, pomocí jakých institucí, s jakou ústavou? A pak je zde třetí otázka, která obvykle vyvstane během rozšiřování: s kým to chceme dělat? Jak daleko může tato nekončící expanze Evropské unie pokračovat? A mohu Vás ujistit, že tato debata se nyní žhavě vede ve všech institucích Unie.

Dovolte mi, abych se stručně vyjádřil k těmto třem bodům, a dovolte mi říct pár slov k onomu „jak“ ohledně rozšiřování Evropské unie, institucí a ústavy. Samozřejmě, existuje Úmluva o budoucnosti Evropy, která se těmito otázkami zabývá a která byla fascinujícím pokusem o to poprvé změnit Evropskou ústavu. Předešlé pokusy mezivládních konferencí měly zmenšující se výsledky a my do této Úmluvy vkládáme vysoké naděje—zbývá vyčkat, co se v příštích několika měsících odehraje. Chtěl bych se ve svém poznámkách zaměřit na dva body: zaprvé je to role Evropské komise a za druhé to, čemuž já říkám nehegemonická povaha Evropy.

Dovolte mi začít u Evropské komise. Je to skvělá organizace. Má téměř mýtický statut: mocichtiví bezejmenní byrokraté. Je to tak dokonalý mýtus, že si občas myslím, že Komise je jako Dábel či Bůh. Kdyby neexistovala, bylo by potřeba si jí vymyslet. Tak tady jsem. Nejsem bezejmenný. Jsem, stejně tak jako ostatní vyšší zaměstnanci Evropské komise, mnohem otevřenější veřejné debatě než mnozí vyšší úředníci v národních orgánech. Podívejte se zde na mého přítele Ramiro Cibriana, je tu v České republice zdomácnělý a těžko mu v tisku a v televizi uniknete. A nejsem mocichtivý. Nechci, aby Evropská komise měla větší moc. V podstatě nemá moc vůbec žádnou, ale z mého pohledu její funkce ani nespočívá v tom, mít moc.

V Bruselu máme tři důležité instituce: Parlament, Radu ministrů a Komisi. Parlament reprezentuje lid, Rada ministrů reprezentuje státy a Evropská komise má zastupovat evropské zájmy. Rolí Komise není rozhodovat, ale hnát evropskou politiku, navrhopvat a ne rozhodovat. Někdo kdysi podotkl, že kdyby Bůh byl prezidentem Evropské komise, neměli bychom Deset přikázání, ale měli bychom pracovní vyhlášku s deseti odstavci, o kterých se má v Parlamentu a v Radě dva roky debatovat. A v tom spočívá ta vzácná role Evropské komise, aby identifikovala evropské zájmy, které se nerovnájí souhrnu zájmů jednotlivých národů, a aby v pravou chvíli učinila ty správné návrhy. V Bruselu nemáme žádnou armádu, žádnou policii. Jediná moc, kterou disponujeme, je moc myšlenek. Ale jak jistě víte, v politice a veřejných záležitostech není nic mocnějšího než myšlenka, která přijde v pravou chvíli. Uznávám, že pro Vás, kteří jste ještě vně Evropské unie, vypadá tvář Evropské komise občas trochu jinak. Komise zkrátka musí bezpodmínečně hájit zájmy Evropské unie a hájit tu skvělou věc, které my říkáme ‚acquis communautaire‘. A během debat o rozšíření Vám uctivě naslouchala. Čas od času byla Komise přátelská, což, abych pravdu řekl, není lehké

slyšet. Ale chci Vás ujistit, že až se stanete členy Evropské unie, Komise pro Vás nebude vládcem Evropy, ale služebníkem evropských občanů, tak, jako jí je pro ostatní členské státy.

Dovolte mi se přesunout k druhému bodu, kterým je to, čemu já říkám nehegemonická povaha Evropské unie. Již od svého počátku, od doby prvních šesti členů, je cílem Komunity vyvážit zájmy malých a velkých států. V tomto spočívá ono kouzlo, občas nepochopitelné, institucionální struktury Evropské unie. Ale vždycky docházelo k jistému tření mezi malými a velkými státy, a toto se tření přirozeně dostalo do popředí během současného rozšiřování z jednoho přirozeného důvodu, a sice, že do Evropské unie přichází mnoho malých a několik opravdu malých států.

Z mého pohledu je nesmírně důležité, aby bylo v budoucí evropské struktuře zachováno vyvážení mezi většími a menšími státy. Obě světové války, nebo jak my říkáme obě evropské občanské války v minulém století byly detonovány v malých státech v závislosti na touze velkých států jim velet a být hegemonní. A jedna zajímavá otázka, kterou můžete v Evropské unii položit, je: „Kdo tomu všemu velí?“ a nehledě na to, jakou odpověď naleznete, není to stát. Je to systém vyvážení mezi státy. A já bych chtěl říct, že tento systém vyžaduje snahu o vzájemné porozumění mezi většími i menšími zeměmi.

Dovolte mi, abych začal u malých zemí. Domnívám se, že ty menší země, jako je například Česká republika, chápou, že i v rozšířené Evropě bude většina obyvatel žít ve větších zemích. Nicméně podle systému Evropského společenství, ve kterém funguje princip regresivní proporcionality, znamená, že budete mít více hlasů v Radě a větší zastoupení v Parlamentu—a tedy, v závislosti na velikosti populace, Vám tato nerovnost ve prospěch menších států zaručí, že Vaše zájmy budou řádně respektovány. Ale to neznamená, že velké a malé země si jsou přirozeně rovné.

Druhou poznámkou je to, že velké země se musí starat o země malé. Pokud jsou malí členové Evropské unie nespokojeni, Evropská unie nebude fungovat. Pokud ti větší budou chtít zařadit věci podle svého, dva nebo tři nebo čtyři nebo pět nebo šest větších zemí, potom ten systém nebude fungovat. Menší země nebudou akceptovat, nebo by neměly akceptovat, diktát oné větší skupiny.

Dovolte mi se obrátit k dalšímu tématu, čímž je to, co chceme společně dělat v rozšířené Evropě, jakou politiku by měla tato rozšířená Evropa vést. Zde musím přiznat, že jedním z problémů Británie ve vztahu k Evropě je to, že Británie nemá psanou ústavu. Proto nechápou, proč ostatní Evropané tráví tolik času diskutováním o ústavě, o té smlouvě. Občas jsou podezřívaví, že tato debata má za účel pouze odsunout diskusi od skutečných věcí, které zajímají lid: politika, kterou by Evropa měla vést, ekonomická a další. Pravdou je, že Úmluva o budoucnosti Evropy se zabývá mnoha věcmi, myslím, že dokonce i Bohem, ale pokud já vím, vůbec se nedotýká zemědělské politiky. A to je v podstatě aktivita, na kterou jde téměř polovina evropského rozpočtu.

Takže bych Vás zde v České republice chtěl podpořit v tom, abyste čas do Vašeho členství, mezi dneškem a příštím květnem, využili k živé a informované veřejné diskusi, kromě jiného také o politice Evropské unie. Jelikož to, co nejvíce získáte Vaším členstvím nebudou peníze z rozpočtu nebo přístup ke strukturálním zdrojům, ale hlasy a křesla v evropských institucích. Takže se příští rok 1. května, až budete mít tento cenný dar hlasu, neprobudte s pocitem, že nevíte, co s ním. Je třeba, abyste zde měli diskusi o tom, co je v zájmu České republiky. Jelikož jediným solidním základem vyjednávání v Evropské unii je zájem Vašeho lidu. A nezapomínejte, tak, jako to občas činí někteří členové, tento zájem krotit potřebou budovat aliance a kompromis v zájmu Evropy.

Včera jsem si se zájmem přečetl některé zprávy vypracované zde českým Institutem pro evropskou politiku, které se mimo jiné snaží vytvořit právě takovou diskusi o české politice v rozšířené unii, diskusi o zaměstnání, regionální politice a tak dále. Chtěl bych Vás v tomto podpořit. Jak například chcete, aby se vyvíjela zemědělská politika Evropské unie? Mimochodem vy v České republice jste v tomto poněkud ve výhodě, jelikož procento populace, které zaměstnáváte v zemědělství, se blíží evropskému průměru, zatímco jiní noví členové stále mají velkou pracovní sílu v zemědělství.

Obecněji je toto rozšíření příležitostí, jak ve své zprávě říká Wim Kok, aby Evropská unie obnovila všechnu svou politiku, rozpočtovou i nerozpočtovou, aby zajistila, že odpovídá potřebám lidí.

Dovolte mi, abych skončil několika poznámkami ohledně toho, s kým chceme tyto věci dělat. Lidé diskutují o otázce budoucího omezení rozšířené Evropy. Je jasné, že toto rozšíření není tím posledním. Rozrosteme se na 25, víc než 30, i když si nemyslím, že dosáhneme 40. A zde chci poznamenat dvě základní věci. Zaprvé, na seznamu pro rozšíření jsou jasné tři skupiny zemí—ty, které už začaly vyjednávat, jako Bulharsko, Rumunsko a Turecko, a ty, které chtějí začít vyjednávat, neboli Balkán—Chorvatsko právě zažádalo o členství—a neměli bychom zapomínat na zapomenuté rozšíření: Norsko, Island, a dokonce i

poslední velký ostrov Evropy, Švýcarsko, které se k nám jednoho dne také připojí. Ostatní se také chtějí připojit—Ukrajina, dokonce i Rusko—lidé občas mluví o členství Ruska. Domnívám se, že těmto zemím nemůžeme říci „ano“, ale možná bychom jim ani neměli říkat definitivní „ne“. I když musím přiznat, že v případě členství Ruska, připojení k Evropě by znamenalo připojení Evropské unie k Rusku.

Po generace, po staletí měla Čína centralizovaný, kontinentální systém, a dnes se tam snaží reorganizovat tak, aby více pravomoci připadlo regionům, aby regiony byly schopné být flexibilní a svobodné za účelem ekonomického rozvoje. V Evropě je tomu naopak. Název Evropa existuje teprve 2000 let a teprve nyní se snažíme reorganizovat tak, abychom dali dostatečné pravomoci evropským institucím. Nová ústava, kterou jsme sestavili, není tou poslední. Budeme nadále udržovat rovnováhu mezi mezivládním a nadnárodním. Ale musíme postupovat pomalu, musíme v Evropě institucím vytvořit demokratickou legitimitu. Jsem si vědom toho, že v České republice jste občas frustrováni různými zdrženými a dlouhou dobou, než se dostanete do Evropské unie. Dovolte mi říct, že se připojujete v pravou chvíli, kdy budete mít možnost s námi rozhodovat o vytváření Evropy. Děkuji.

Jan Urban

Děkuji profesoru Averymu. Dalším, kdo vystoupí v tomto panelu, je Václav Bělohradský, o kterém se povídá, že byl Evropanem dávno předtím, než musel v roce 1970 emigrovat z komunistického Československa. Ve své generaci patří určitě k nejvzdělanějším – mohu to tak říct? Filosof, sociolog, politolog, novinář, publicista a mnoho dalších kvalit Václava Bělohradského teď v příštích deseti minutách uslyšíme. Václave...

Václav Bělohradský

Děkuji za možnost vyjádřit před tak evropským publikem své hluboce pesimistické přesvědčení o historických šancích Evropy dnes. A pokusím se zdůvodnit svůj pesimismus. Rámecem mého pesimismu je to, že od roku 1992 se Evropa stala poslední velkou stavbou komunismu v tom smyslu, že pracuje s pojmem základna a nadstavba. Takže nejdřív se zavádí euro, aby se lidé přizpůsobili. Nebyla žádná debata o zavedení eura, nebylo žádné referendum. Podobně se postaví mrakodrap v Bruselu, který se nazve Palais de Justice, ale o evropské spravedlnosti toho víme v podstatě málo. A jediní soudci, kteří zatím pracují, jsou ti, kteří kontrolují náklady na tu stavbu. Prostavěly se strašné peníze.

Já nevěřím na pevnost staveb, které jsou postaveny na té marxistické distinkci: základna-nadstavba. Já nevěřím, že vědomí má v historii funkci dobíhat nadstavbu, kterou nějaká osvícená menšina nejdřív postaví. A máme-li se poučit z našich dějin, pak musíme říct, že vědomí se vždycky vzbouřilo proti takto postavené základně. Toto je rámec mého pesimismu: Maastrichtem se Evropa stala poslední velkou stavbou komunismu založenou na distinkci, na rozdílu mezi základnou a vědomím a na jakési hluboké důvěře v základnu.

Milovali jsme v 80. letech výraz Václava Havla „intence života“ a „intence struktur“ a boj struktur s intencemi života. A víme, že nakonec intence života v jistém smyslu zvítězily a že legitimní jsou pouze ty struktury, které jsou výrazem těch intencí života. Můj dojem je, že od Maastrichtu došlo k takovému zrychlení budování evropské jednoty, která ovšem se děje na úkor tohoto přesvědčení. Že jsme přijali jakousi marxistickou metodologii víry v základnu. A proto taky rozšíření se neděje na úkor evropské jednoty, ale místo prohloubení evropské jednoty. Je to tak, jako když rodina, která se cítí být vratká, dvojice, která si není jistá svým vzájemným vztahem, tak se rozhodne mít dítě. Že tím, že rozšíří tu rodinu, tak se nějak i rozřeší ty problémy, které mají. Ukázala se okamžitě slabost této strategie v okamžiku, kdy se Evropa rozpadla v důsledku irácké krize.

Ten rozpad je velmi hluboký, protože nelze přece hovořit beztrestně o potrestání Francie, o potrestání jednoho z členských států, aniž by byla nějaká solidarita vůči tomuto státu. Ta solidarita v podstatě není. Rámec mého pesimismu tedy je, že od Maastrichtu převládla ta idea, že budeme budovat základnu, budeme dělat euro a pak vědomí lidí doběhne. Ale vědomí lidí nerado dobíhá základny. Obvykle je pak nechá chátrat.

Pokusil bych se teď vyjádřit v jednom z nejstředoevropštějších románů, Muž bez vlastností Roberta Musila – jeden z politiků, hrabě Leinsdorf říká, že Rakousko bylo školou. Do té školy pravda nikdo nechodil, ale přesto to byla velká šance. On tím postihl jednu ze základních funkcí moderního národního státu, totiž moderní národní stát byl školou. Předcházela vzniku národa, což ty státy vytvořily. Národy neexistovaly, národy si vytvořili moderní národní státy.

V těch školách, ve svých národních státech, se evropské národy naučily za prvé: Co to je národní jednotka – vybudoval se veřejný prostor, komunikace, národy se sjednotily – za druhé, národní státy byly rámcem participace. Všechny národní státy v Evropě nakonec došly k jakési formě účasti na moci. Za třetí, všechny

ty národní státy zařadily své národy do nějaké mezinárodní dělby práce. A za čtvrté, vyřešily sociální problémy. Jen ty státy v Evropě se nevyvinuli k nějaké formě totalitarismu, které dokázaly být touto školou – vyřešit tyto čtyři základní otázky.

Dnes používáme slovo globalizace, abychom řekli, že ty národní školy, teda spíš školky dneska, ty národní školy už nestačí plnit tu pedagogickou funkci. Už nejsou schopni sjednocovat, plnit tyto funkce. Sociální stát už nemůže být jenom národním sociálním státem. A tak jsme věřili, že vznikne nějaká globální občanská společnost, na základě multilateralismu, že OSN se stane základním nástrojem řešení problémů v post-nacionální éře. Ve skutečnosti se před námi vynořil nový politický fenomén, který nazýváme tedy impérium – americké impérium jako něco, co přichází po té éře multilateralismu... Slovo impérium ve slovníku znamená především vrchní, svrchovanou moc. Především vojenskou moc. Všechny ostatní moci pak jsou pouhé ‚otestas‘, tedy moci lokální. Ale důležité v otázce impéria byl rozdíl mezi uvnitř hradeb Říma a vně hradeb Říma – ‚imperium inter pomerium‘ a ‚imperium extra pomerium‘. Uvnitř hradeb Říma bylo impérium omezeno kompetencí ještě nějakých jiných institucí, ale vně hradeb Říma, jako extra pomerium, už vystupovalo jen jako vojenská moc, jako centralizovaná, jednoznačná vojenská moc. To, co je na dnešní situaci naprosto zásadní, je, že Evropa se vyskytla extra pomerium. Evropa se vyskytla za hradbami Říma, mimo to impérium. Jak se správně vyjádřil Henry Kissinger včera v diskusi, kterou jsme měli – Západ se rozpadl z tohoto hlediska. V tom smyslu, že se Evropa vyskytla extra pomerium, za hradbami Říma.

Umí Evropa reagovat na tuto situaci? Je Evropská unie schopna reagovat na to, že ocitla za hradbami Říma? Je schopna představovat nějakou alternativu? Budovat nějakou novou jednotu Západu? Mé přesvědčení je, že ne, že naopak rozšířením se schopnost Evropy reagovat na tuto situaci snížila. Evropa se rozpadla, rozpadla se politicky proto, že věří v tu základnu, v to, že vědomí dobehne. Ukázalo se, že chybí něco, co bychom nazvali sjednocující politickou kulturou, sjednocující intencí Evropy, sjednocující ideou Evropy. A tahle situace je, podle mého soudu, největší krizí, kterou po roce 1989 Evropa prožívá. A podle svého současného, nešťastného zvyku se hodně kamufluje vážnost krize – toho, že se Evropa ocitla extra pomerium a že na to není připravena.

Dovolte, abych tuto svou pesimistickou reflexi zakončil jen dvěma otázkami. Za prvé, může Evropa ještě vážně usilovat o to, aby byla globálním hráčem? Není už pozdě na něco takového? Jediný legitimní úkol Evropy je rekonstituovat jednotu Říma, jednotu Západu, restituovat nějaký dialog nebo udělat znovu nějaký dialogický rámec, vybudovat znovu nějaký dialog v našem politickém rozhodování. Ale naléhání na to, že sjednocením bude Evropa globálním hráčem, to mně připadá stejně zpozdilé – Evropa je z tohoto hlediska stejně překonaná jako národní stát. Evropa nemůže být nástrojem, nemůže být globálním hráčem, který může konkurovat řekněme Číně nebo Americe. Jediné, o co může usilovat, je sjednotit ve skutečnosti logiku post-průmyslových společností a jejich vývoj.

Pokusil bych se na závěr zformulovat přece jen jakousi ideu Evropy a evropské situace, ve které se nacházíme. Po celou studenou válku se používal výraz „otevřená společnost“, kterou zformuloval a slavným způsobem prosazoval Karl Popper, který dostal čestný doktorát v tomto městě, v Praze, a navštívil Prahu před svou smrtí. Otázka je, co to je otevřená společnost. Otevřená společnost není jenom konkurence. Otevřená společnost v evropském smyslu je právě ten neustálý spor mezi intencemi života a intencemi struktur, ten otevřený veřejný prostor, v němž hraje velkou roli literatura například. Evropa nikdy nepřijala tu zjednodušenou masovou americkou kulturu, která má mnoho zásluh. Ale přece jen, patří k Evropě tak neustálá problematizace, sjednocování vysoké kultury, problémy vysoké kultury ve veřejném prostoru.

Otevřená společnost v evropském smyslu je schopnost klást si otázky historického pozadí, rozumět vlastní historicitě. Je to schopnost jednat vůči sobě, schopnost vidět historický původ našich idejí a historickou omezenost. A v tomto je Evropa jakýmsi kulturním hegemonem. Jen v Evropě, v evropských veřejných národních prostorech hraje literatura tak obrovskou roli, to, co nás literatura učí. V tom smyslu, kdy Solženicyn při svém projevu u Nobelovy ceny řekl, že jen literatura nás učí žít ve skutečné jednotě a prožívat nějakou vzájemnou solidaritu. Takže, je tu jakási zvláštnost Evropy, a to je tato otevřená společnost, která není jenom konkurencí mezi výrobky, ale která je pokusem jednat vůči sobě, nevěřit na vědomí, které dohání základnu, ale věřit na jeho, v podstatě, samostatnost a předchůdnost vůči všemu ostatnímu.

Děkuji.

Jan Urban

Děkuji Václavu Bělohradskému za provokující zamyšlení, ale i za disciplínu, se kterou se dokázal vejít do časového limitu. O našem dalším řečníkovi, Pavlu Demešovi, se v době jeho politického působení na

Slovensku tvrdilo, že jeho základním problémem je, že je mu Slovensko malé. Jeho přátelé říkali, že je větší než Slovensko. Dnes už několik let působí jako ředitel nadace German Marshall Fund pro střední Evropu a patří k nejpronikavějším znalcům nejenom nevládních organizací a jejich problémů, problémů otevřené společnosti ve střední Evropě, ale znalcem střední Evropy jako takové. Pavol Demeš a otázka: „Quo Vadis, Europa?“

Pavol Demeš

Děkuji pěkně.

Omlouvám se, že poruším dohodnutá pravidla, že jednacímí jazyky tohoto setkání jsou pouze angličtina a čeština. Budu hovořit slovensky. Druhou poznámkou před tím, než se zamyslím nad tématem dnešního setkání je, že mé poznámky budou ovlivněné tím, že jsem Slovák a zítra máme na Slovensku referendum o vstupu do Evropské unie a o ničem jiném se doma nehovoří, než o tomto. Další poznámka, abych se omluvil, je, že nejsem teoretik, ale vzděláním přírodovědec. Spolu s Alexandrem Vondrou jsme absolvovali Přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy, a po sametové revoluci jsem se věnoval rozvoji mezinárodních vztahů a neziskovému sektoru. Čili, to, o čem budu hovořit, bude ovlivněné těmito dvěma základními skutečnostmi.

Ve svém příspěvku bych se chtěl dotknout dvou témat: Na příkladu Slovenska ukázat, jaký význam má evropské sjednocování, a druhé téma: Význam transatlantických vztahů v evropském sjednocování.

Slovensko patří k nejmladším zemím, které vlastně jen deset let zažívají to, co nikdy v dějinách nezažívaly, totiž vlastní stát. Předtím byly vždy součástí větších celků a nyní po deseti letech probíhá opět diskuse o tom, jak se s onou suverenitou opět vypořádat, když se příští rok, dopadne-li referendum dobře, včleníme do většího celku.

Myslím si, že na slovenském příkladu a jeho snaze integrovat se do Evropské unie je možné pozorovat, že evropská integrace představovala za uplynulých deset let vývoje na Slovensku základní modernizační faktor. Myslím si, že evropské sjednocování nebo příprava Slovenska do Evropské unie způsobilo za prvé společensko-politické dozrání země, kdy se instituce a správa, politické i občanské instituce, museli přizpůsobovat čemusi, co je evropské. Evropské sjednocování znamenalo pro Slovensko dozrání především zahraničně politické – hledání vztahů k sousedům, kladení si otázek, co vlastně Evropa je, a jaké místo má v něm tato malá země mít... Myslím si, že je možné říct, že vize Evropské unie či vize členství Slovenska v Evropské unii způsobila v zemi také nárůst občanského sebevědomí a občanské zručnosti. Toto jsou takové hlavní faktory vnitřní dynamiky, kdy na příkladu Slovenska je možné ilustrovat, jak vize včlenění se do Evropské unie pomohla v jeho modernizaci.

Dále je možné říct, že idea evropského sjednocení či vstupu Slovenska do Evropské unie je za posledních deset let nejkonsenzuálnější tématem na Slovensku. Na tomto tématu se shodnou takřka všichni. Na Slovensku neexistuje relevantní politická či společenská síla, která by měla vytvořený a jasně artikulovaný koncept europesimismu či zdůvodnění, proč ne do Evropské unie. Neznamená to, že vždycky přesně víme, o co jde, ale na Slovensku není žádná relevantní politická strana v Parlamentu či nějaká společenská organizace, která by byla schopná v tomto směru artikulovat europesimistický koncept.

Myslím si, že k tomu jsme na Slovensku dospěli díky specifickému vývoji v listopadu 1989. Ty první dva roky se nesly diskuse na téma státoprávního uspořádání – jestli spolu s Českou republikou či ne. Nakonec ten diskurz vedl k parlamentnímu rozdělení státu, ale potom jsme měli cosi, co ostatní středoevropské státy neměli. Totiž období zvláštního politického fenoménu, který se u nás nazývá ‚mečiarismus‘.

Na Slovensku se demokratickým způsobem dostali k moci lidé, kteří jednoduše začali porušovat pravidla hry. Toto bylo jakousi velkou školou učení se tomu, co je to demokracie – mnohými politiky obracenou, zvažovanou a ukazovanou v různých polohách... Ale jednoduše řečeno, my jsme věděli, že jsme osm let měli nedemokratický vývoj. Přesně jsme věděli, co to obnáší. Zažili jsme formu státního terorismu, kterou si další středoevropské státy nezažily. My jsme si museli svobodu opět nějakým způsobem vyvzdorovat.

Otázka evropským hodnot je proto snad Slovákům lépe srozumitelná, protože my jsme studovali zvláštní druh literatury, které se říká demarš. Dostávali jsme demarše od Evropské unie, od Evropské komise, Parlamentu – o tom, že jsme se odklonili od toho, co je evropské, demokratické, co by nás diskvalifikovalo z členství. Museli jsme se v tomto směru pokoušet o nápravu.

Toto období bylo i školou o tom, co to jsou vztahy se sousedy. Díky vizi o Evropské unii jsou, myslím si, vyřešené slovensko-maďarské vztahy. Nedá se říct, že by předtím byly jednoduché a dneska už nejsou problémovou věcí, která by se diskutovala jako něco problémového, jako něco, co by mohlo něco nabourat.

Další téma, které se nám podařilo v období ‚mečiarismu‘ lépe pochopit, je zásah do vnitřních záležitostí státu. Totiž, před volbami v roce 1998 nebo i před loňskými parlamentními volbami hodně zemí, Spojené státy i Evropská unie, v mnohém pomáhaly – pomáhaly kritikou, pomáhaly finančně – pomáhaly nejrůznějšími způsoby upozorňovat na to, jaká jsou hlavní rizika pro pozvání či nepozvání Slovenska. V tomto ohledu jsme si museli znovu mnohokrát položit otázku, co je naše suverenita, do čeho nám někdo může nebo nemůže hovořit. Nakonec nám potom toto období také pomohlo lépe pochopit úlohu státu, politických stran a občanské společnosti v politickém procesu domácím, ale i zahraničním.

Vzhledem k tomu, že nám toto období způsobilo zbrzdění, že Česká republika a další visegrádské země začaly vyjednávat o dva roky dříve, my jsme museli jednoduše nabrat více odvahy a začít věci dohánět. Fenomén ‚catch-up‘, dohánění, prostě způsobil to, že jsme museli dohnat visegrádské a další země, které jsou dnes na vstup připravené. Tak, abychom zajistili soulad s kapitolami, podmínkami a podobně.

V takovém metaforickém, sportovním náznaku to můžu popsat jako „po boxerovi maratonec“ – a ten dovedl s celou politickou, ale i občanskou garniturou zemi tak daleko, že dnes jsme na prahu Evropské unie. V tomto směru si myslím – zítra začíná referendum, které bude trvat dva dny a musím říct, že člověk cítí předstartovní horečku, ale já mám klidný spánek.

Transatlantické vztahy – úplně krátce. Už i mí předřečníci zmínili, že po 11. září se svět dramaticky změnil, ale já jsem přesvědčený, že význam transatlantických vztahů, to znamená vztahy Evropa-Amerika, je pro evropské sjednocování klíčový. Myslím si, že to je nevyhnutelný předpoklad toho, abychom se vypořádali s mnohými problémy, které v Evropě máme – na Balkáně, v zemích bývalého Sovětského svazu. Evropa samotná, jsem přesvědčen, bez spolupráce se Spojenými státy, má malou šanci se s tím dostatečně vypořádat, a s mnohými dalšími problémy, které se ještě na evropském kontinentě vyskytují.

Irácká krize ukázala a v mnohém obnažila, že vše je mnohem komplikovanější a že integrace nebude tak jednoduchá, jak jsme si představovali. Problémy se ukázaly i uvnitř současných členských států a aspirantských zemí. Myslím si, že před námi stojí více úkolů, jak dosáhnout toho, aby si Evropa vytvořila vyvážený vztah se Spojenými státy, a to ve jménu vlastních zájmů a vlastního klidného vývoje. Ale i ve jménu toho, aby se transatlantická spolupráce, globalizace a celosvětová situace vyvíjela klidným, a ne krizovým způsobem.

Úplně poslední poznámka. Hovoříme-li o vizích, tak moje vize Evropské unie či Evropy je, že transatlantické spojení bude skýtat nové impulsy a náměty. Jsem přesvědčen o tom, že země střední a východní Evropy, které vstoupí, mají velkou šanci být katalyzátorem dialogu mezi Evropskou unií a Spojenými státy a že tyto nové země díky svému ‚drajvu‘ přinesou také nová témata, náměty do Evropské unie a trochu ji rozpohybuje. Myslím si, že Česká i Slovenská republika minimálně tím, že ji budeme učit hrát hokej.

Velmi děkuji.

Jan Urban

Děkuji, Pavle. Dalším, předposledním řečníkem je Jacques Rupnik. Připomenu, že to byl právě on, kdo už v 80. letech přemýšlel, hovořil a točil dramatické televizní dokumenty o jiné Evropě. Jacquesu Rupnikovi se Evropa změnila pod rukama. Dovolila mu natočit pokračování a já se ho teď za nás všechny zeptám, kam kráčí Evropa?

Jacques Rupnik

Kam kráčí Evropa? Nejdřív děkuji za pozvání. A mám jednu omluvu: Minulá setkání tohoto Fora se konala v angličtině a tudíž na cestě sem jsem si připravil pár poznámek anglicky. Odpusťte tedy angličtinu, ale v diskusi budu samozřejmě pokračovat česky.

To byla ta lehká část. Mám na mysli takzvaný proces rozšiřování Evropské unie, který je za námi. Během tohoto procesu jsme probrali všechno, oněch 30 kapitol a tak podobně, kromě té zásadní otázky: Co máme společně dělat? Nikdy není pozdě začít, i když za daných okolností nemáme příliš dobré výhledové podmínky.

Ty problémy jsou dobře známy: způsob redefinování suverenity ve 21. století, vztah mezi suverenitou a demokracií, vztah mezi národním státem a Evropskou unií. Za druhé: V Evropě existuje společný společensko-ekonomický model, který stojí za to zachovat a který může přežít konkurenčním kontextu globalizace. Za třetí: Bude Evropa politickým činitelem na mezinárodním poli? Nebo jí hrozí úpadek a marginalizace?

Já Vám samozřejmě nepředložím ani vizi, ani návod. Nemohu věřit nějakým vizím, jak to říkal Bush starší futurologům. Namísto Vám chci navrhnout, abychom se podívali na tři možné scénáře pro blízkou budoucnost. Scénáře, ne předpovědi. Jsou pouze dobrým srovnávacím prostředkem, který nám umožní se zamyslet nad možnostmi pro budoucnost. Scénář dobrý, možný a ošklivý, chcete-li.

První, a nepříliš pravděpodobný—a zdůrazňuji, nepříliš—předpokládá, že po rozšíření Evropské unie postupně přijde proces integrace. Šok z rozšíření přivede Evropany k tomu, aby se zabývali dilematem mezi celistvostí a marginalizací. Dá impuls k dramatickým změnám ústav a neméně náročným ekonomickým a sociálním reformám, kterých je zapotřebí, aby Evropa mohla v budoucnosti být jedním z center několikerého světa, společně se Spojenými státy, Čínou, Indií, možná Ruskem. K tomu by bylo zapotřebí třech podmínek.

Za prvé to vyžaduje politickou vůli—což v současné době vypadá dost nepravděpodobně. Vyžadovalo by to, aby se vtiskl obsah myšlenky dvoupilířové transatlantické aliance ohledně mezinárodní bezpečnosti. Za druhé by to vyžadovalo provozovat politiku hledící do budoucna, místo konzervativních, korporálních reflexů, abychom konfrontovali technologické, demografické a ekonomické problémy. To nám všem dnes musí být jasné. Za třetí—toto je scénář založený na předpokladu, a to je nejdůležitější, že evropský model vlády podle norem se dá rozšířit a být zásadně ovlivněn mezinárodním systémem. Pokud se nejedná o globální vládu norem, ale pouze vládu skrze moc, potom hlavními aktéry budou především národní státy—Spojené státy, Čína a Rusko, a Evropa zůstane vedlejší a marginalizovaná. Toto konfrontuje Evropu s otázkou, které se už půl století snaží vyhnout, a sice otázkou politických a vojenských schopností. Žádný z evropských států by tuto roli nemohl plnit sám o sobě.

Druhý scénář je mnohem pravděpodobnější a nepříliš atraktivní. To je Evropa, která se nesnaží o politickou celistvost, ale Evropa, která po celém kontinentu šíří liberální řád skrze moc zákona, demokratický občanský řád a společný trh. Vybuduje bezpečnostní komunitu, abych si propůjčil výraz Karla Deutsche, než aby se zbytečně snažila o sjednocení a moc, se zaměří na to, co dělá nejlépe—šířit po celém kontinentu mír a svobodu skrze vzájemnou závislost a stále vyjednávání. To znamená proces rozšíření na 30 až 35 zemí, které jsou vnitřně dost různorodé a otevřené venkovnímu světu, s menším třením uvnitř a nižší vnější exkluzivitou. Kdyby toho mohla dosáhnout a během příštích deseti až patnácti let se rozšířit o Balkán, Ukrajinu, Turecko a další, to by samo o sobě bylo velkým úspěchem.

Toto by znamenalo evropskou síť—nebo chcete-li, to, čemu já říkám imperiální nebo post-imperiální model pro udržování stability v periferii za pomoci různých stupňů integrace a interakce. Pro Evropskou unii a pro celou východní Evropu by tato Evropa byla jakousi náhražkou za minulá impéria, za Habsburskou říši. Jaký byl účel Habsburské říše? Za prvé neutralizovat neshody mezi národy a národnostmi ve střední Evropě a za druhé, aby se vyvážily malé východoevropské země a Německo. V některých ohledech je tedy možné říct, že EU by mohla být náhražkou za ztracené impérium.

Z tohoto scénáře vyplývá několik otázek. Proces stabilizace periferie začleňováním si vynucuje otázku, jaké jsou limity takového rozšiřování. Turecko je kandidátskou zemí, dobrá, rozšíříme-li se ale až za hranice Turecka, bude Evropská unie sousedit se třemi zeměmi: Irákem, Sýrií a Íránem. Nechci polemizovat o tom, jak by se to líbilo našemu demokratickému veřejnému mínění, ale jasně se zde jedná o expanzi ze střední Evropy na Blízký Východ. A toto je momentálně aktuální a budování demokracie může být jedním ze způsobů; Severoatlantická aliance tímto směrem svým způsobem postupuje. A otázkou je, pokud to tak dělá Severoatlantická aliance, tak proč ne Evropa? Čili z tohoto vyvstává otázka—ze střední Evropy na Blízký Východ.

Za druhé, obraz Evropy jako liberálního řádu by mohl inspirovat ostatní části zeměkoule, ale předpokládá také, že Evropa nemá ambice být politickým hráčem, pouze podporou nebo spoluhráčem pro Spojené státy v jednopólovém konceptu světa nebo alespoň Západu. Je možné, že toto bude dominantním názorem a také je možné, že některé evropské země nebudou chtít takto odejít z historie. A uvidíme, že alespoň proto, aby Evropa mohla nadále být politickým hráčem...

Již mi nezbývá moc času, a proto čtvrtý scénář. Je to ten nejnejpříjemnější a nejméně přitažlivý, a proto bude stručný. Je to scénář rozuzlování a fragmentace. Jak říkal Jean-Paul Sartre, rád četl sci-fi, jelikož mu přesně ukazovala, jak moc se sami sebe bojíme. No, to je cílem pesimistických, katastrofických scénářů.

V krátkosti, to co chci popsat není ono monstrum, ono nebezpečí federálního superstátu, o kterém se dnes říká, že hrozí. Taková věc nemá v rozšířené Evropě se 30-ti státy žádnou šanci. Vy, kteří proti tomu bojujete, bijete mrtvého koně. Toho se v rozšířené Evropské unii nikdy nedá dosáhnout. Opravdovou hrozbou je to, co bych pojmenoval tak, jak se o tom zmínil Václav Havel. Mluvil o intencích života a

intencích struktur. Ano, Evropská unie je projekt, který byl postaven na nadřazenosti rozumu nad vášní, nad intencemi života, chcete-li, na kontrole moci. Bylo by velice jednoduché tuto evropskou strukturu demontovat. Ani lepší, ani horší než strukturu národních států. Na to bychom také měli být připraveni a na důsledky. Těm, kteří mají rádi představitost, je možno předložit několik knih historie. Já ale nutně netvrdím, že se nějak vracíme do budoucnosti. Možná se pouze vracíme ke společnému trhu. A máme velké zóny volného obchodu. Ale to znamená, že eroze politické vazby, na které byl Evropský projekt vystaven, a který znamená, že myšlenka solidarity a redistribuce, která byla součástí tohoto Evropského projektu, se ztrácí nebo zároveň podléhá erozi. Znamená to, že takto rozšířená Evropská unie by pro země střední a východní Evropy neudělala to, co udělala pro jižní Evropu ve smyslu její transformace a modernizace. Chci říct, že to se nedá neustále znovu opakovat. Kdokoli, kdo navštívil Španělsko, Portugalsko a Řecko před dvaceti lety a nyní... Španělsko by nebylo takovým mezinárodním hráčem jakým je nyní bez Evropské unie. To Vám mohu slíbit.

Vypršel mi čas a proto bych chtěl svou řeč zakončit tím, že Evropa je na křižovatce. Je symbolické, že v době svého sjednocení je také hluboce rozdělená. Scénáře, které jsem vylíčil, jsou pouze pomůcky, jak přemýšlet o naší budoucnosti, ne, abychom si vybrali recept, který chceme, ale alespoň abychom si vybrali scénář, kterému chceme předejít.

Děkuji Vám za pozornost.

Jan Urban

Děkuji. Posledním, ale zcela jistě neméně důležitým – jak říkají ve Velké Británii – řečníkem je profesor Larry Siedentop z Oxfordské univerzity. Je málo autorů, jejichž knihy se stávají povinnou literaturou na většině světových univerzit už za jejich života. U profesora Siedentopa chudáci studenti musejí studovat hned několik titulů – nebudu je tady všechny jmenovat. Nicméně, „Demokracie v Evropě“ je skutečně asi na vrcholu těch nejpovinnějších. Profesor Larry Siedentop a jeho odpověď na otázku: Kam kráčíš, Evropo?

Larry Siedentop

Především Vám děkuji za pozvání. Za druhé bych chtěl navigovat složitý kurz mezi optimismem a pesimismem.

Zdá se mi, že Evropská unie opomněla svou konstituční identitu a své právo se touto otázkou začít zabývat. Obávám se, že teď bude příliš ambiciózní a bude se snažit udělat toho za krátkou dobu příliš. A v tomto smyslu se domnívám, že nové členské státy se přiřadí ve skvělou dobu, kdy budou moci přispět k tomuto procesu.

Možná je nejlepší se zmínit o mých nejoblíbenějších oxfordských graffiti. Naproti Bodleianské knihovně jsem na zdi před několika lety četl toto: „Bůh žije a má se dobře a pracuje na méně náročném projektu.“ Myslím, že to by se dalo říct o Evropské unii.

Evropská unie zaplatila vysokou cenu za to, že v minulosti měla spíše ekonomický program. Je možné vidět důsledky ve dvou ohledech: Za prvé, veřejný diskurz a za druhé, postoj obyvatelstva. Veřejná debata byla typicky polarizována mezi těmi, kteří urgují ekonomické výhody, hlubší integraci, společné bohatnutí, a mezi oponenty, kteří se opírali o národní suverenitu—jak podotkl Prezident Havel, vcelku sterilní kategorii.

Co se vytratilo z této pluralizované debaty je ta nezákladnější otázka, a sice otázka samosprávy. Jaká je budoucí samospráva v Evropě, jaké jsou podmínky pro samosprávu v demokratické společnosti na něčem jako je kontinentální úroveň? To je to, o co jde. A zdá se mi, že cílem by nyní mělo být vytvořit Evropu občanů, ne pouze konzumentů. To, co by Evropané měli započít, je obrovský pokus o samosprávu a ne pouze pokus o vytvoření velkého supertrhu.

Rád bych tedy položil tři otázky. V čem toto spočívá, čeho je pro to zapotřebí? Z druhé: Jak se k tomu dopravujeme? A za třetí: Proč bychom měli chtít to, co chceme?

Takže, co nejdříve? Domnívám se, že tento dobrý cíl má nejméně tři části. Jedním z nich je to, co nazvu liberální ‚demos‘ či veřejné mínění v celé Evropě. Populace, která je agresivní, aktivní, determinovaná bránit svá práva. Za druhé počátek slučování nebo alespoň částečného slučování národních politických tříd do jakési trans-evropské třídy. A za třetí rozvíjení nebo počátek rozvíjení jakéhosi ústavního řádu po celé Evropě, neboli „kdo rozhoduje o čem.“ No, těchto věcí, těchto cílů, musí být dosaženo zároveň, společně, a v tom právě spočívá velký rozdíl mezi evropskou scénou a americkou scénou v 18. století, kdy američtí kolonisté v podstatě všechny tři věci alespoň částečně zdědili. Existoval tam zděděný ústavní řád, například kolonie nikdy nebyly úplně samostatné—duch britské vlády na sněmu ve Filadelfii. Takže Evropa má tento neobyčejně složitý úkol, a sice utužovat ústavní řád současně s budováním institucí.

Jak se tam dostaneme? No, řekl bych, že co se týče onoho živého liberálního ‚demosu‘ a veřejného mínění, tak Listina práv, právní politická kultura je to hlavní. Obávám se, že soutěž mezi dvěma listinami, zvláště, bude-li ta nejnovější Evropská listina práv příliš ambiciózní, nenapomůže budování právní politické kultury v Evropě. Myslím, že důkazy naznačují, že menší listiny práv jsou efektivnější než dlouhé listiny práv. Pokud si někdo chce zapamatovat svá práva, pomůže, když jich využívá. Nemyslím si, že antiamerikanismus k vytvoření takové vnímavosti nestačí a opravdu se domnívám, že přehnaný jazyk práv tomu napomáhá.

Za druhé, co se týče slučování národních politických tříd, dříve či později bude muset Evropa zvážit dvoukomorový parlament. Sám jsem velkým zastáncem myšlenky Evropského senátu, který by byl volen nepřímo a skládal se z vedoucích představitelů národních politických tříd, kteří si zachovají své národní politické role a své národní publikum. Nicméně se domnívám, že existence Evropského parlamentu se do jisté míry stala výmluvou pro národní politické třídy, aby se mohly distancovat od evropského projektu, a já si myslím, že Evropský senát by toto mohl překonat.

Za třetí vytvoření ústavního řádu. Myslím, že tohoto se může dosáhnout pouze pomalu, velmi pomalu. Prvním krokem v Úmluvě doufám bude, že se ustanoví právo odejít z Evropské unie. Tím by okamžitě došlo k rozdílu mezi Evropskou unií a americkým federalismem, který od Občanské války nedovoluje členským státům, aby odstoupili. Toto by zakotvilo dobrovolný charakter Evropské unie a to je velice důležité. Za druhé, a nyní se vracím ke svému návrhu na vytvoření Evropského senátu, Unie musí vyvážit populační neboli většinový princip s teritoriálním principem, už jen proto, aby osvěcovala veřejné mínění. Poté by se mělo dát slovo vedlejším okruhům, a myslím, že Senát by v tomto ohledu mohl hrát důležitou roli. ???

Vím, že mi už nezbyvá čas, tak se obrátím k onomu „proč?“, ke třetí otázce. No, pseudo-demokracie, pseudo-demokracie shora, neboli technokratická demokracie, to je ten nepřítel. A první, čeho bychom si měli všimnout, je jazyk—to, co Evropa tímto procesem vytváří, je rozhodně nová politická forma, něco, co není úplně klasická konfederace, a vůbec ne americká federace. Nemáme pro to ještě slovo. To je v pořádku, to nevadí. Ale ukazuje to, že bychom neměli spěchat ke konečnému termínu příliš rychle. A toho se právě obávám ohledně Ústavní úmluvy. Když se podíváte na federace, jako jsou Austrálie nebo Spojené státy, lidé nemluvě o „státu.“ Federalismus je v podstatě alternativou státu. A to je velmi důležité pro obhajobu, lingvistické pojmenování je zkrátka velmi důležité k uchování tohoto evropského projektu.

Myslím, že bychom měli být velice opatrní na výzvy, které volají po tom, aby Evropa mluvila jedním hlasem. Já bych byl mnohem raději, kdyby Evropa mluvila mnoha hlasy. Lépe to odpovídá jejím dějinám, které jsou dějinami soutěže, která dovolovala pouze vynucenou jednotu. Pokud se jednota vyvine dobrovolně, bude lepším cílem snažit se mluvit vícero hlasy. Vždyť právě když Spojené státy mluví jedním hlasem, tak to začíná znít poněkud hrozně. A to je v konečné fázi velmi důležité. Nejedná se pouze o Bushovu administrativu nebo o iráckou válku. To, co se ve Spojených státech odehrává, je přesun od liberálního severovýchodu, který vévodil americkému politickému životu od roku 1945, přesun lidí, vlivu a bohatství na jih a západ, k populističtější politické kultuře. Chci říct, že to, s čím se Evropa bude potýkat v nejbližší budoucnosti je populističtější forma americké demokracie. A zdá se mi, že vzhledem k tomu, že sama po 2. světové válce dostala od Spojených států resuscitační dávku liberálně demokratických principů, je na Evropě, aby nyní praktikovala jakýsi obrácený Marshallův plán, ani ne tak materiální jako morální a intelektuální. A pokud se Evropa opravdu může stát vrcholem liberální demokracie, skutečně dojde k oněm několika světům.

Místo toho, aby se zabývala velikostí svého vojenského rozpočtu, a zde mluvím jako opravdový akademik, domnívám se, že jedna z nejvíc šokujících skutečností na Evropě po roce 1945 je nezáměr o univerzity. A když si uvědomíte, do jaké míry se americké univerzity staly lídry v západním světě, považuji to za šokující. A zdá se mi, že aby si liberální a demokratická Evropa k sobě uchovala respekt, je stejně tak náročné a důležité, aby s tímto něco udělala.

Děkuji Vám.